

Agnieszka Galecka

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

EFEKTYWNOŚĆ GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE W LATACH 2012-2015 W ZALEŻNOŚCI OD ICH WIELKOŚCI EKONOMICZNEJ

EFFICIENCY OF AGRICULTURAL FARMS IN POLAND IN 2012-2015 DEPENDING ON THEIR ECONOMIC SIZE

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolnicze, efektywność, wielkość ekonomiczna, FADN

Key words: agricultural farms, effectiveness, economic size, FADN

JEL codes: Q12, Q14

Abstrakt. Dokonano oceny poziomu efektywności gospodarstw rolnych w Polsce w zależności od ich wielkości ekonomicznej. Analizą objęto gospodarstwa uczestniczące w polskim systemie FADN. Okres badań obejmował lata 2012-2015. Stwierdzono, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się produktywność ziemi, pracy i kapitału oraz wydajność pracy. W przypadku dochodowości ziemi, rentowności majątku oraz rentowności kapitału własnego rosnąca tendencja występowała do wielkości ekonomicznej 500 tys. euro SO, natomiast powyżej analizowane wskaźniki były na zdecydowanie niższym poziomie. W badanym okresie odnotowano spadek efektywności gospodarstw rolniczych w Polsce, co jest zjawiskiem niekorzystnym.

Wstęp

Efektywność jest wykorzystywana do opisu funkcjonowania i oceny szans rozwojowych organizacji. Jest ona przedmiotem rozważań w różnych aspektach działalności, chociaż nie jest jednoznacznie definiowana. Najczęściej w teorii ekonomii efektywność jest określana jako stosunek uzyskanych efektów do poniesionych nakładów [Barry i in. 1995]. Efektem może być produkcja, dochód, zysk, nakładem zaś koszty oraz zaangażowane zasoby ziemi, pracy i kapitału. Efektywność jest związana z takimi pojęciami jak sprawność, wydajność, skuteczność podejmowanych działań, rentowność, produktywność oraz celowość [Masternak-Janus 2013]. W literaturze przedmiotu pojawia się także określenie „efektywność gospodarowania”, które odnosi się do oceny racjonalności działań w zakresie rozwiązywania problemów alokacji ograniczonych zasobów pomiędzy alternatywne zastosowania [Wasilewski, Wasilewska 2007].

W teorii zarządzania dominuje pojęcie efektywności organizacyjnej, czyli zdolności do bieżącego i strategicznego dostosowania się do zmian w otoczeniu oraz produktywnego wykorzystania zasobów do realizacji określonych celów. Na efektywność organizacyjną składa się efektywność ekonomiczna i pozaekonomiczna. Efektywność ekonomiczna oznacza osiągnięcie danych wyników przy możliwie najniższych nakładach [Szymańska 2010], czyli efektywność ekonomiczna to wynik racjonalnego gospodarowania, który stanowi relację uzyskanych efektów do poniesionych nakładów [Masternak-Janus 2013, Ziętara, Zieliński 2012].

Podstawową kategorią ekonomiczną wykorzystywaną do oceny gospodarstw rolnych jest efektywność ekonomiczna. Sprawność transformacji nakładów w efekty jest także jednym z warunków powstawania ogólnej równowagi ekonomicznej w gospodarstwach [Niewiadomski 2007].

Pomiar efektywności podmiotów gospodarczych to jedna z najbardziej dynamicznie rozwijających się koncepcji ostatnich dekad. Efektywność produkcji rolniczej na ogół mierzona jest przy uwzględnieniu trzech głównych czynników produkcji, tj. ziemi, pracy i kapitału. Jednym z głównych czynników produkcji w rolnictwie jest ziemia, a jej wydajność (produktywność)

decyduje o stanie rozwoju gospodarstw indywidualnych bardziej niż obszar użytków rolnych czy poziom produkcji [Bud-Gusaim 1988, s. 42].

Z badań wynika, że na zróżnicowanie efektywności wykorzystania podstawowych czynników produkcji w gospodarstwach rolniczych wpływa m.in. wielkość ekonomiczna gospodarstwa [Bórawski 2008, Orłowska 2015].

Material i metodyka badań

Celem opracowania jest określenie poziomu efektywności (ekonomicznej) gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2012-2015 w zależności od ich wielkości ekonomicznej. Dobór gospodarstw do badań był celowy. Były to gospodarstwa uczestniczące w polskim systemie FADN (*Farm Accountancy Data Network*), prowadzące rachunkowość rolną pod nadzorem Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie (IERiGŻ-PIB). Gospodarstwa te są reprezentatywną próbą pod względem lokalizacji, typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej dla pola obserwacji Polskiego FADN. W 2015 roku w Polsce badaniami FADN objętych było 12 313 gospodarstw rolnych.

Do analizy przyjęto gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość rolną w ramach Polskiego FADN w latach 2012-2015. Przedmiotem badań była efektywność ekonomiczna rozumiana jako stosunek uzyskanych efektów do poniesionych nakładów. W opracowaniu za efekty przyjęto produkcję i dochód z gospodarstwa rolnego, nakładem zaś były zaangażowane zasoby ziemi, pracy i kapitału. Do oceny efektywności gospodarstw rolniczych wykorzystano wskaźniki produktywności ziemi, produktywności aktywów, ekonomicznej wydajności pracy, dochodowości ziemi, dochodowości pracy własnej, rentowności aktywów i rentowności kapitału własnego. Były to celowo dobrane, powszechnie stosowane mierniki efektywności ekonomicznej, oparte zarówno na kategorii produkcji (wskaźniki produktywności), jak i dochodu z gospodarstwa rolnego (wskaźniki dochodowości oraz rentowności).

W ramach przyjętego kryterium grupowania gospodarstwa podzielono ze względu na wielkość ekonomiczną, określaną sumą wartości standardowej produkcji (SO) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie rolniczym wyrażonej w euro. Przyjęto następujące klasy wielkości ekonomicznej gospodarstw (tys. euro): bardzo małe (2-8)¹, małe (8-25), średnio małe (25-50), średnio-duże (50-100), duże (100-500), bardzo duże (≥ 500).

Wyniki badań

W tabeli 1 zaprezentowano zasoby produkcyjne gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2012-2015 w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Stwierdzono, że badane gospodarstwa były zróżnicowane pod względem powierzchni użytków rolnych (UR) – od 8 do 980 ha. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rolniczych wzrastała przeciętna powierzchnia UR. W badanym okresie stwierdzono zmniejszenie się powierzchni UR gospodarstw we wszystkich analizowanych grupach, co było spowodowane m.in. spadkiem dzierżawionych UR, które w bardzo dużych gospodarstwach stanowiły ponad 60% UR. W 2015 roku w stosunku do 2012 roku najwyższy spadek powierzchni UR odnotowano w dużych gospodarstwach (z 138,6 ha do 103,6 ha, tj. o 25%).

W badanych gospodarstwach rolnych liczba osób pełnozatrudnionych (w AWU²) kształtowała się na dość stabilnym poziomie, z tendencją spadkową. W analizowanym okresie w bardzo małych gospodarstwach wynosiła w przedziale od 1,42 AWU w roku 2012 do 1,26 AWU w roku

¹ Pole obserwacji Polskiego FADN obejmuje gospodarstwa rolne o minimalnej wielkości ekonomicznej 4000 euro, czyli w klasie „bardzo małe” znajdują się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 4000 euro, a nie tak jak wskazuje granica klasy 2000 euro.

² AWU – jednostka przeliczeniowa nakładów pracy ogółem, czyli całkowitych nakładów pracy ludzkiej w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa (nakłady pracy własnej + nakłady pracy najemnej), według metodyki FADN 1 AWU wyrażone w osobach pełnozatrudnionych = 2120 godzin pracy ogółem na rok.

2015, natomiast w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie była w ostatnim roku niespełna 19-krotnie wyższa i wynosiła 23,65 AWU. Wraz ze wzrostem rozmiarów produkcji zwiększała się liczba osób pełnozatrudnionych, co spowodowane było głównie znacznym wzrostem nakładów pracy najemnej. W 2015 roku w stosunku do 2012 roku odnotowano zmniejszenie się liczby osób pełnozatrudnionych, będące wynikiem większej mechanizacji produkcji, głównie w bardzo dużych i wyspecjalizowanych gospodarstwach.

Analizując zasoby kapitałowe gospodarstw rolnych, stwierdzono, że największą wartością majątku ogółem w przeliczeniu na 1 ha UR charakteryzowały się na ogół bardzo małe gospodarstwa, najmniejsza zaś wartość aktywów była w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach. W strukturze majątku dominowały aktywa trwałe, które w najsłabszych ekonomicznie gospodarstwach stanowiły ponad 90% [www.fadn.pl]. We wszystkich analizowanych grupach gospodarstw odnotowano wzrost wartości majątku ogółem, co wynikało m.in. ze wzrostu wartości ziemi.

W tabeli 2 zaprezentowano produktywność ziemi, pracy i kapitału badanych gospodarstw mierzone wartością produkcji rolniczej na 1 ha UR (produktywność ziemi), na jednostkę przeliczeniową pracy AWU (produktywność pracy) oraz na 100 zł wartości aktywów ogółem (produktywność kapitału). Pod względem efektywności zasobów produkcyjnych wyróżniały się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 100 tys. euro SO (duże i bardzo duże), gdzie stosunkowo dużą grupę stanowiły gospodarstwa nastawione na chów drobiu i trzody chlewnej. W tych gospodarstwach odnotowano najwyższe wskaźniki produktywności ziemi, pracy i kapitału. Odmienna sytuacja w tym zakresie wystąpiła w gospodarstwach bardzo małych, gdzie produktywność była najniższa i dodatkowo w latach 2012-2015 sukcesywnie ąła się.

Produktywność ziemi w bardzo małych gospodarstwach kształtowała się w przedziale od 4417,1 zł/ha UR w 2012 roku do 3607,4 zł/ha UR w 2015 roku. Spadek analizowanego wskaźnika spowodowany był zmniejszeniem przeciętnej powierzchni UR gospodarstw o 10% oraz wartości produkcji o 27%. Podobna tendencja obserwowana była w pozostałych grupach gospodarstw.

Tabela 1. Zasoby czynników produkcji według wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2012-2015
 Table 1. Resources of production factors depending on the economic size in 2012-2015

Lata/Years	Klasa wielkości ekonomicznej [tys. euro]/economic size [thous. EUR]					
	2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	≥ 500
Powierzchnia UR/Total UAA [ha]						
2012	8,9	16,3	32,7	56,6	138,6	929,0
2013	8,0	14,9	27,0	46,1	102,4	979,9
2014	8,0	14,9	26,9	45,2	106,1	744,2
2015	8,0	15,1	26,7	44,7	103,6	723,9
Zmiana/Change 2015-2012	-0,9	-1,2	-6,0	-11,9	-35,0	-205,1
Liczba osób pełnozatrudnionych/Total labour input [AWU]						
2012	1,42	1,73	1,99	2,48	4,59	33,77
2013	1,28	1,67	2,00	2,37	4,13	33,41
2014	1,28	1,66	1,98	2,38	4,08	23,09
2015	1,26	1,64	1,95	2,31	4,28	23,65
Zmiana/Change 2015-2012	-0,16	-0,09	-0,04	-0,17	-0,31	-10,12
Wartość majątku ogółem na 1 ha UR/Total assets per 1 ha UAA [PLN/ha]						
2012	36 900	35 963	35 802	35 122	27 127	16 498
2013	38 546	38 533	39 478	39 481	33 534	18 406
2014	40 601	38 850	40 558	40 237	33 718	16 745
2015	41 243	39 390	41 091	41 053	34 803	17 213
Zmiana/Change 2015-2012	4 343	3 427	5 289	5 931	7 676	715

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN [www.fadn.pl]

Source: own study based on FADN data [www.fadn.pl]

Wyjątek stanowiły duże gospodarstwa, gdzie zmniejszenie produktywności ziemi widoczne było od 2013 roku, chociaż w 2015 roku było nadal wyższe (o ponad 16%) w porównaniu do 2012 roku. W tej grupie gospodarstw odnotowano najwyższą wartość produkcji na 1 ha UR.

Analizując ekonomiczną wydajność pracy w latach 2012-2015, stwierdzono, że wraz ze wzrostem liczby osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach wzrastała też ekonomiczna wydajność pracy, co było pozytywną tendencją. Najwyższą produktywnością pracy charakteryzowały się duże i bardzo duże gospodarstwa, natomiast najniższą bardzo małe. W 2015 roku wydajność pracy w najsilniejszych ekonomicznie gospodarstwach była prawie 12-krotnie wyższa w porównaniu do najsłabszych gospodarstw.

Najwyższą produktywność kapitału w analizowanym okresie odnotowano w bardzo dużych gospodarstwach (od 51,8 do 57,8 zł), w których wartość majątku na 1 ha UR była najniższa. Można zatem stwierdzić, że silne ekonomicznie gospodarstwa racjonalnie dopasowywały poziom i strukturę majątku do możliwości jego efektywnego wykorzystania, a te o małej sile ekonomicznej utrzymywały majątek na zbyt wysokim poziomie w stosunku do wielkości produkcji. W 2015 roku w stosunku do 2012 roku we wszystkich analizowanych grupach, mimo wzrostu wartości majątku na 1 ha UR, stwierdzono zmniejszenie produktywności kapitału.

Dochodowość badanych gospodarstw rolniczych zaprezentowano w tabeli 3. Zauważono, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększały się dochodowość ziemi (ale do pewnego poziomu wielkości ekonomicznej gospodarstwa) i dochodowość pracy własnej. Najwyższą dochodowość ziemi w badanym okresie stwierdzono w dużych i średnio dużych gospodarstwach, natomiast najniższą w bardzo dużych gospodarstwach, które w 2015 roku odnotowały stratę 4,4 zł/ha UR. Zmniejszenie dochodowości ziemi we wszystkich analizowanych grupach było spowodowane pogarszającymi się rynkowymi uwarunkowaniami produkcji rolniczej, co negatywnie wpływało na opłacalność produkcji.

Tabela 2. Produktywność ziemi, pracy i kapitału według wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2012-2015

Table 2. Productivity of land, labor and assets depending on the economic size in 2012-2015

Lata/Years	Klasa wielkości ekonomicznej [tys. euro]/Economic size [thous. EUR]					
	2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	≥ 500
Produktywność ziemi [zł/ha UR]/Productivity of land [PLN/ha AL]						
2012	4 417,1	5 427,2	6 886,6	8 083,4	9 328,4	9 538,0
2013	3 898,6	5 288,0	6 723,4	8 222,9	11 665,4	9 625,1
2014	3 637,8	4 832,5	6 468,6	8 117,4	11 168,3	8 953,1
2015	3 607,4	4 702,1	6 371,3	7 411,5	10 857,2	8 916,5
Zmiana/Change 2015-2012	-809,7	-725,1	-515,3	-671,9	1 528,8	-621,5
Produktywność pracy [tys. zł/AWU]/Productivity of labor [thous. PLN/AWU]						
2012	27 684,5	51 135,3	113 162,3	184 484,3	281 681,3	262 387,7
2013	24 366,4	47 180,2	90 765,5	159 947,7	289 232,9	282 300,0
2014	22 735,9	43 375,9	87 881,8	154 163,0	290 430,9	288 561,3
2015	22 904,0	43 293,3	87 237,9	143 418,2	262 804,2	272 925,3
Zmiana/Change 2015-2012	-4 780,5	-7 842,0	-25 924,4	-41 066,1	-18 877,1	10 537,6
Produktywność kapitału [zł]/Productivity of assets [PLN]						
2012	12,0	15,1	19,2	23,0	34,4	57,8
2013	10,1	13,7	17,0	20,8	34,8	52,3
2014	9,0	12,4	15,9	20,2	33,1	53,5
2015	8,7	11,9	15,5	18,1	31,2	51,8
Zmiana/Change 2015-2012	-3,3	-3,2	-3,7	-4,9	-3,2	-6,0

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W analizowanym okresie dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, co było spowodowane większą liczbą UR przypadających na jednego zatrudnionego w badanych jednostkach. W bardzo małych gospodarstwach dochodowość pracy własnej kształtowała się w przedziale od 6,1 do 10,1 tys. zł na osobę pełnozatrudnioną, natomiast w bardzo dużych gospodarstwach od 320,7 do 489,2 tys. zł na osobę pełnozatrudnioną. Można zatem zauważyć stosunkowo dużą dysproporcję pod tym względem między najsłabszymi ekonomicznie a najsilniejszymi gospodarstwami. W 2015 roku w stosunku do 2012 roku jedynie w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro SO odnotowano wzrost dochodowości pracy własnej (o 39,9%), natomiast w pozostałych grupach nastąpił spadek (największy w gospodarstwach bardzo małych – o 39,6%).

W tabeli 4 przedstawiono wskaźniki rentowności majątku i rentowności kapitału, które są powszechnie stosowaną miarą efektywności ekonomicznej zasobów kapitałowych. Rentowność majątku liczona jako stosunek dochodu rolniczego do aktywów ogółem była najwyższa w dużych gospodarstwach i kształtowała się w przedziale od 10,6% w 2012 roku do 7,2% w 2015 roku. Tendencja spadkowa w tej grupie spowodowana była zmniejszeniem się dochodów o 35% w porównaniu do spadku wartości majątku tylko o 4%. Najniższą rentownością majątku charakteryzowały się gospodarstwa o sile ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO (średnio 4%) oraz powyżej 500 tys. euro SO. Bardzo duże gospodarstwa w 2015 roku poniosły stratę. Generalnie niska rentowność aktywów w gospodarstwach rolnych wynikała z dużego udziału w sumie bilansowej majątku trwałego, którego obrót jest dużo wolniejszy w porównaniu do majątku obrotowego. W badanym okresie we wszystkich analizowanych grupach gospodarstw odnotowano tendencję malejącą w zakresie rentowności majątku, co może świadczyć o nieefektywnym gospodarowaniu posiadanymi aktywami.

W zakresie rentowności kapitału własnego (dochód z gospodarstwa rolnego/średni stan kapitału własnego) stwierdzono takie same tendencje jak w przypadku rentowności majątku. Najniższym poziomem dochodowości kapitału własnego charakteryzowały się bardzo małe i małe gospodarstwa, a od 2013 roku także i bardzo duże. Natomiast najwyższe wskaźniki zanotowano w dużych gospodarstwach. W 2015 roku rentowność kapitału własnego kształtowała się w przedziale od 2,3% w bardzo małych do 8,6% w dużych gospodarstwach (100-500 tys. euro SO).

Tabela 3. Dochodowość według wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2012-2015
 Table 3. The profitability depending on the economic size in 2012-2015

Lata/Years	Klasa wielkości ekonomicznej [tys. euro]/Economic size [thous. EUR]					
	2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	≥ 500
Dochodowość ziemi [zł/ha]/The profitability of land [PLN/ha]						
2012	1560,2	2199,7	2745,9	3119,6	2872,6	1274,3
2013	1352,8	1931,0	2564,0	2999,0	3140,5	511,2
2014	985,4	1640,7	2315,4	2809,9	2948,1	746,5
2015	930,0	1724,9	2342,2	2468,8	2502,5	-4,4
Zmiana/Change 2015-2012	-630,2	-474,8	-403,7	-650,8	-370,1	-1278,7
Dochodowość pracy własnej [tys. zł/osobę pełnozatrudnioną]/ The profitability of labor [thous. PLN/full-time person]						
2012	10,1	21,9	49,4	91,3	177,5	349,8
2013	8,7	18,3	38,4	72,2	168,2	485,5
2014	6,3	15,7	34,7	66,8	165,7	320,7
2015	6,1	16,9	35,3	58,4	142,3	489,2
Zmiana/Change 2015-2012	-4,0	-5,0	-14,1	-32,9	-35,2	139,4

Źródło: jak w tab. 1
 Source: see tab. 1

Tabela 4. Rentowność według wielkości ekonomicznej gospodarstw w latach 2012-2015
 Table 4. Return depending on the economic size in 2012-2015

Lata/Years	Klasa wielkości ekonomicznej [tys. euro]/Economic size [thous. EUR]					
	2-8	8-25	25-50	50-100	100-500	≥ 500
Rentowność majątku ogółem/Return on assets [%]						
2012	4,2	6,1	7,7	8,9	10,6	7,7
2013	3,5	5,0	6,5	7,6	9,4	2,8
2014	2,4	4,2	5,7	7,0	8,7	4,5
2015	2,3	4,4	5,7	6,0	7,2	0,0
Zmiana/Change 2015-2012	-1,9	-1,7	-2,0	-2,9	-3,4	-7,7
Rentowność kapitału własnego/Return on equity [%]						
2012	4,3	6,3	8,2	9,8	12,6	10,0
2013	3,5	5,1	6,9	8,3	11,1	3,2
2014	2,4	4,3	6,0	7,6	10,3	5,4
2015	2,3	4,5	6,0	6,6	8,6	0,0
Zmiana/Change 2015-2012	-2,0	-1,8	-2,2	-3,2	-4,0	-10,0

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Wzrost rentowności kapitału własnego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw wynikał m.in. z większej dostępności do zewnętrznych źródeł finansowania działalności oraz większych możliwości konkurencji na rynku rolnym w przypadku dużych gospodarstw w porównaniu do małych i bardzo małych.

Wnioski

Największe zasoby ziemi i pracy miały najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa, natomiast najwyższą wartością majątku w przeliczeniu na 1 ha UR charakteryzowały się bardzo małe gospodarstwa. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się powierzchnia UR i liczba osób pełnozatrudnionych, natomiast malała wartość majątku ogółem na 1 ha UR.

W latach 2012-2015 najwyższą efektywność, mierzoną wybranymi wskaźnikami produktywności, dochodowości i rentowności, odnotowały duże gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO. W przypadku wydajności pracy i produktywności kapitału najwyższe wyniki w całym badanym okresie uzyskiwały najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa, co świadczy m.in. o racjonalnym kształtowaniu poziomu majątku i zatrudnienia do możliwości jego efektywnego wykorzystania. Pod względem produktywności ziemi, pracy i kapitału oraz dochodowości pracy własnej najsłabiej wypadły bardzo małe gospodarstwa, czyli te najmniejsze obszarowo, o niskich nakładach pracy i wysokiej wartości majątku, głównie trwałego, generującego m.in. wysokie koszty stałe. Najniższą rentowność i dochodowość ziemi od 2013 roku odnotowywały bardzo duże gospodarstwa, co mogło być spowodowane przeinwestowaniem przy jednoczesnym pogarszaniu się sytuacji na rynku rolnym. Należy zaznaczyć, że w tej grupie dominowały mieszane gospodarstwa, nastawione na chów drobiu oraz wyspecjalizowane w uprawach polowych. Generalnie w badanym okresie odnotowano zmniejszenie efektywności ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce, co jest sytuacją niekorzystną.

Reasumując, poziom efektywności ekonomicznej gospodarstw rolniczych zależał od wielkości ekonomicznej gospodarstwa, która znacząco różnicowała ich wyniki produkcyjne i ekonomiczne.

Literatura

- Barry Peter J., Paul N. Ellinger, Chester B. Baker, John A. Hopkin. 1995. *Financial Management in Agriculture*. Danville, Illinois: Interstate Publishers, Inc.
- Bórawski Piotr. 2008. „Wielkość ekonomiczna jako czynnik różnicujący wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw rolnych w regionie Pomorze i Mazury”. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 67: 45-55.
- Bud-Gusaim Jan. 1988. *Efektywność zasobów produkcyjnych w rolnictwie indywidualnym Polski*. Warszawa: PWN.
- Masternak-Janus Aneta. 2013. „Analiza efektywności gospodarowania przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce”. *Economics and Management* 4: 111-126.
- Niewiadomski Kazimierz. 2007. „Efektywność ekonomiczna gospodarstw rolniczych”. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 3: 81-92.
- Orłowska Maria Jolanta. 2015. „Zasoby czynników produkcji oraz ich efektywność w gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej w świetle FADN”. *Roczniki Naukowe SERiA XVII* (2): 189-195.
- Polski FADN. <http://fadn.pl/publikacje/wyniki-standardowe-2/wyniki-standardowe-srednie-wazone>.
- Szymańska Elżbieta. 2010. „Efektywność przedsiębiorstw – definiowanie i pomiar”. *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G* 97 (2): 152-164.
- Wasilewski Mirosław, Anna Wasilewska. 2007. „Koszty i efektywność pracy w przedsiębiorstwach rolniczych”. *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G* 94 (1): 86-94.
- Ziętara Wojciech, Marek Zieliński. 2012. „Efektywność i konkurencyjność polskich gospodarstw rolniczych nastawionych na produkcję roślinną”. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 1: 40-61.

Summary

The article assesses the level of effectiveness of farms in Poland depending on the economic size. The analysis included agricultural farms participating in the Polish FADN. The study period covered the years 2012-2015. It was found that with the increase in economic size of farms increased productivity of land, labor and capital and labor productivity. In the case of land profitability, return on assets and return on equity growing trend appeared to economic size SO 500 thousand euros, while the above indicators were analyzed on a much lower level. In addition, during the period considered, there was a decrease in the efficiency of agricultural farms in Poland, which is unfavorable.

Adres do korespondencji
dr Agnieszka Gałecka (orcid.org/0000-0002-7603-8086)
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
Zakład Finansów i Rachunkowości
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
tel. (83) 344 99 00 w. 254
e-mail: a.galecka@dydaktyka.pswbp.pl